

Introducció de *Salvem els mots*

El llibre que teniu a les mans és un llibre optimista. La llengua catalana passa un moment objectivament delicat, de perill, sobretot per dues raons. Per una banda, hi ha una tendència a no fer-la servir. Els estudis demostren que la gent jove, com més va més, abandona el català com a llengua de relació. I, per una altra banda, el català es va dissolent, va perdent tremp, va oblidant trets propis a còpia de calcar la llengua dominant (el castellà o el francès, depèn d'on siguem). No parlo pas del lèxic i prou, sinó també de les construccions, de l'estructura, de les parts essencials. Si abans trobàvem la interferència en un conjunt més o menys extens de mots, ara abasta també la sintaxi i la fonètica, que són els pilars de qualsevol idioma.

Per què és optimista, doncs, *Salvem els mots*? Perquè justament pretén ésser una aportació a l'hora de contrarestar tot aquest deteriorament. Perquè en aquest llibre demostrem amb paraules, amb explicacions i exemples d'escriptors que, malgrat tot, tenim llengua, que tenim recursos a desdir, que tenim un corpus lèxic i gramatical per a fer allò que ens plagui. Si ens en volem sortir, d'eines no ens en manquen pas.

Salvem els mots, doncs, és optimista perquè és un llibre contra la substitució: la substitució de les paraules i de les construccions, que també és, al capdavant, la substitució de la nostra llengua i, més enllà, de la nostra cultura i de la nostra manera determinada d'ésser al món.

Què hi trobareu, en aquest llibre? Aquest volum conté dues-centes parelles de mots o expressions sinònims, en què el primer ha anat agafant tanta força aquests darrers anys, que ha marginat l'ús del segon. Podríem comparar-ho amb una espècie invasora que en fa perillar una altra. Potser penseu que aquest fenomen no ens hauria de preocupar, perquè en totes les llengües vives n'hi ha, de mots, que es creen i que desapareixen. Tanmateix, llegint aquest llibre ens adonarem que alguns dels canvis que manifesta la llengua ens han de fer estar alerta.

En primer lloc, hi ha un fenomen general, que afecta totes les parelles triades: dels dos termes, el que ha entrat en recessió no s'assembla formalment a cap mot castellà i el que es va estenent cada vegada més, sí. De manera que és fàcil de deduir que

aquest reemplaçament no és pas una «evolució» espontània i natural, sinó un procés induït per la interferència de la llengua dominant.

En segon lloc, passa molt sovint que el mot o expressió que es va perdent és el que havíem dit «tota la vida», d'una antiguitat generalment indiscutible. Aquest factor, afegit a l'anterior, palesa que la llengua perd genuïtat, és a dir, que anem arraconant justament els trets propis, els que sempre ens havien diferenciat de les altres llengües. Són tota mena de recursos: semàntics, sintàctics i sobretot lèxics i fraseològics. Però és que aquest abandó encara va més enllà i ateny un aspecte essencial de qualsevol idioma: la creació de mots nous. És a dir, de tant copiar el castellà se'ns ha rovellat la «màquina de fabricar paraules». Ho podem veure clarament quan repassem l'expressivitat que tenen alguns mots recomanats, nascuts d'una ferma i arrelada creativitat dels parlants. Que s'hagi aturat aquesta màquina vol dir que ja no inventem termes, per exemple, formant composts o afegint un prefix o un sufix a un mot existent, com feien d'una manera natural i intuïtiva els nostres avantpassats.

En tercer lloc, de vegades aquest procés d'arraconament té per conseqüència la pèrdua de precisió. Amb el pas dels segles, cada mot ha anat agafant uns matisos determinats o bé uns usos molt específics. I tota aquesta filigrana se'n pot anar en orris si una paraula o construcció de significat ampli en suplanta no pas una, sinó tot un reguitzell, cadascuna amb la seva singularitat semàntica.

Un altre problema —no pas exclusiu del català— és que enfarfeguem la llengua de recursos artificials, poc naturals, poc espontanis, que conformen això que anomeno *català de plàstic*, generalment molt esquemàtic, esquifit, empobrit. La naturalitat, doncs, la riquesa que aporta la naturalitat, també és un element a preservar.

Així mateix, els mitjans de comunicació han contribuït, dissortadament, a esborrar la diferència de registres, de manera que avui en molts texts o discursos observem una barrija-barreja de formalitat i informalitat. Una llengua amb una variació funcional difusa és una llengua feble. En el cas del català, els registres més malmesos són els informals: el col·loquial i el vulgar. Aquest llibre també vol contribuir a recuperar-los i això obliga a parlar de lèxic, de sintaxi i de vegades de prosòdia i tot, perquè la genuïtat, sobretot en els registres informals, va molt més enllà de les paraules aïllades.

Un altre signe dels nous temps, també afavorit pels mitjans de comunicació, és el «centralisme» lingüístic. Quants mots i expressions regionals —de vegades amb una gran extensió geogràfica— no s’han silenciats perquè no coincideixen amb els usos de la capital o de la variant amb més parlants? Si «escoltàvem» més tots els parlars, la llengua en sortiria enfortida, sens dubte. D’això, *Salvem els mots* també en parla.

I finalment, als filòlegs també ens cal bregar sense defallir contra aquesta dèria de fer-ho tot fàcil, de donar-ho tot mastegat, de defugir els mots catalogats de «massa complicats». Lluitar contra això és anar contra corrent, perquè la vida moderna, justament, es fonamenta en la comoditat i en el mínim esforç. Però de segur que ningú no vol renunciar, per mandra, a l’immens cabal de la llengua, que és tant com dir precisió, sonoritat, bellesa, expressivitat, diversitat geogràfica, capacitat d’adaptar-se —parlant o escrivint— a cada context.

La necessitat de prendre consciència de tota aquesta riquesa fa que la tria dels mots que encapçalen algunes entrades sigui sobretot una excusa per a parlar de molts aspectes que he considerat importants, motivadors i il·lustratius o, simplement, que venien a tomb. Així, doncs, més que una «condemna» o una «prescripció» de mots o expressions, molt sovint hi trobareu informació relacionada d’una manera o d’una altra amb un terme, amb un significat, amb un camp semàntic... Comptat i debatut, la intenció és que aquestes pàgines serveixin d’estímul per a treure la pols de formes d’expressió que no volem que es perdin.

A cada entrada, hi trobareu informació diversa, tant del mot que es va expandint com del que volem preservar. Generalment, n’exposo l’etimologia i molt sovint els significats que han anat adquirint en el curs dels segles. Les explicacions sobre l’origen dels mots les he extretes del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, de Joan Coromines, i del *Diccionari català-valencià-balear*, d’Antoni M. Alcover i Francesc de Borja Moll. Moltes vegades, he il·lustrat les accepcions amb exemples d’escriptors de tots els Països Catalans, sobretot dels segles XIX, XX i XXI, per bé que no n’hi manquen pas dels clàssics medievals. Molts d’aquests exemples els he anats a cercar al *Corpus textual informatitzat de la llengua catalana* i al *Corpus informatitzat del valencià*. Al final del llibre, hi trobareu un índex de mots i també un d’autors citats. Com veureu, hi ha molts més homes que no pas dones, una realitat que he mirat de compensar.

De cada mot, en dono sinònims, quan és pertinent. Moltes vegades són sinònims parcials, de manera que ho aprofito per comentar els matisos de significat d'un mateix concepte, il·lustrats amb exemples. Ara i adés s'ofereix la traducció de mots a diverses llengües, cosa que serveix per a comprovar si les propostes —els termes que suggereixo de revifar— són coherents amb el sistema lingüístic romànic. De vegades, l'explicació va acompanyada de frases fetes i refranys que tenen relació amb l'entrada en qüestió.

Sense comprometre'n el rigor, he procurat d'escriure un llibre per a tots els públics, amb reflexions i alhora amb curiositats semàntiques o etimològiques, mirant que les explicacions no fossin feixugues i adaptant gairebé sempre els fragments medievals al català actual. Espero haver-hi reeixit.

Per acabar aquesta introducció, us vull explicar l'origen del llibre. Fa anys que cada dia publico un piulet a Twitter sobre algun aspecte concret de llengua. Durant dos anys, el *tweet* del dijous fou una llista de vuit o deu «mots a preservar», que duia l'etiqueta *#salvemelsmots*. Totes aquestes llistes són aplegades al bloc *El clot de les Ànimes*, on també hi ha la resta dels «brins de llengua». Durant un quant temps, el diari en què treballo, *VilaWeb*, va difondre alguna d'aquestes llistes, cosa que va contribuir a fer-les més conegudes. De resultes d'aquesta difusió, l'editora de Rosa dels Vents, Núria Puyuelo, em va proposar de fer aquest llibre. A la Núria, li agraeixo la idea, però especialment la confiança i la llibertat amb què ha volgut que treballés. Ha estat un goig.

Ja ho veieu, doncs. *Salvem els mots* és una obra que neix en una xarxa social del segle XXI i que ens vol fer present que la nostra llengua fa anys i panys que camina per aquests mons de Déu. Però sobretot ens implora que no la malmenem. Perquè si perdiem la llengua, què tindríem?